

3. ДСТУ 3017: 2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» URL http://lib.zsmu.edu.ua/upload/intext/dstu_3017_2015.pdf
4. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. – Київ : Інститут інтелектуальної власності і права, 2008. – 288 с.
5. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
6. Шестак Л. Класифікація ліцензій та її юридичне значення // Підприємство, господарство, право. – 2004. – № 7.
7. Троцька В. Сутність вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав / В. Троцька // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2014. – № 4. – С. 19-28.
8. Зеров К. О. Вільні публічні ліцензії в Україні / К. О. Зеров // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України; НУ ОЮА. – Одеса : Юрид. л-ра, 2014. – Вип. 72. – С. 195-204.

Ключові слова: електронне видання, ліцензійний договір, твір, авторське право, ліцензія, об'єкти авторського права.

Ключевые слова: электронное издание, лицензионный договор, произведение, авторское право, лицензия, объекты авторского права.

Key words: electronic publication, license agreement, work, copyright, license, copyright.

ЕННАН РУСЛАН ЄВГЕНОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНСТИТУТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА В НАУКОВІЙ ДОКТРИНІ Г.Ф. ШЕРШЕНЕВИЧА

В системі цивільного права серед основних правовідносин Г.Ф. Шершеневич виділяв також й виключні права, до яких вчений відносив: авторське, художнє, музичне право, а також промислові права: привілеї на промислові винаходи, право на фірму, на фабричне і товарне клеймо, право на фабричні малюнки і моделі. Вчений зазначав, що зміст категорії «виключні права» буде поступово розширюватися через подальше ускладнення економічного життя суспільства. Найбільший інтерес представляє вчення Г.Ф. Шершеневича про авторське право, якому вчений присвятив одну зі своїх головних наукових праць. 18 грудня 1891 р. Г.Ф. Шершеневичу Юридичним факультетом Імператорського Казанського університету було присвоєно ступінь доктора цивільного права після захисту наукової роботи «Авторське право на літературні твори».

Вчений здійснив вагомий внесок в розвиток ідей про авторське право, детально зупинився на з'ясуванні сутності цих прав і визначенні їх місця в системі цивільного права. До об'єктів авторського

права вчений відносив літературний твір духовної творчості, що має письмову або словесну форму і призначений для суспільства. Він відзначав, що авторське право передбачає таку форму викладу думок, яка за принципом людського мислення не допускає випадкової тотожності. Об'єктами авторського права також є на його думку переклади літературних творів, наукові статті, літературні листи, професорські лекції, промови, реферати, проповіді. Під ознаками об'єкта авторського права вчений розуміє такі: 1) духовна творчість як причина існування літературного твору; 2) продукт духовної творчості повинен мати відому зовнішню форму; 3) необхідно, щоб твір був призначений до літературного обороту. Предмет авторського права має властивість духовну, безтілесну. Суб'єктом авторського права є тільки фізична особа, здатна мислити і творити.

Фундаментальне наукове дослідження вченого «Авторське право на літературні твори» побудовано за інституційним принципом і складається з 8 розділів: економічне підґрунтя авторського права; юридична природа авторського права; історія авторського права; суб'єкт авторського права; об'єкт авторського права; виникнення, набуття і припинення авторського права; видавничий договір; порушення авторського права. Г.Ф. Шершеневич вбачає мету і призначення інституту авторського права в обов'язковості матеріального забезпечення автора, в усуненні для нього необхідності вишукування джерел існування, в забезпеченні незалежного положення в суспільстві. Вчений вважав, що строкові межі авторського права повинні обмежуватися життям автора і деяким часом після його смерті, необхідним для того, щоб останнє видання було розповсюджене. Він відзначав, що авторське право може переходити від однієї особи до іншої не тільки за договором, заповітом, законному спадкуванню, а й внаслідок звернення стягнення на майно правоволодільця.

На думку Г.Ф. Шершеневича постулати римського права, які не знали інституту виключних прав, були занадто вузькими і не здатними включити нові соціально-економічні умови. Вчений підкреслював, що поширення правил, розрахованих на речові права на зовсім іншу, нову сферу може створити небажане змішування понять в теорії та на практиці. За справедливим висновком вченого, багато неправильних підходів зумовлено загальнопоширеним слововживанням, що створює хибні уявлення, від яких важко відмовитися навіть вченим.

Дослідивши різні підходи до розуміння сутності і природи прав на твори науки і літератури, що сформувалися до кінця XIX початку XX століття, Г.Ф. Шершеневич виступив з різкою критикою представників «пропріетарної концепції», які визнавали авторське право правом власності. На думку вченого такий підхід руйнує теоретичне уявлення про право власності як про панування особи над річчю і відзначав, що в цій теорії можна вважати цілком незрозумілим відміну похідного права від початкового. Він справедливо стверджував, що неправильність цієї теорії очевидна, підкреслюючи, що якщо при поясненні юридичної природи інституту попередньо зважувати практичну користь зарахування його до тієї чи іншої групи, то таке упередження не дасть можливості прийти до наукового висновку. Відзначаючи також, що чим точні-

ше надано визначення поняття, чім чіткіше юридична конструкція інституту, тим більш можливим є завдання юридичної техніки. Він абсолютно справедливо вказував, що необхідно розрізняти авторське право на твір і право власності на книгу, картину (предмет матеріального світу, в якому втілено нематеріальний об'єкт авторського права).

Вчений послідовно відстоював самостійний характер інституту авторського права як права на нематеріальний об'єкт, що має монополний, виключний характер. Авторські права як вид виключних прав він відносив до групи основних правовідносин (крім речових, особистих і зобов'язальних прав). Згідно з ученням Г.Ф. Шершеневича виключний характер авторських прав передбачає монополію їхнього володільця на здійснення своїх авторських правоспроможностей, пов'язаних з використанням твору. Простежуючи спадкоємність ідей, позначених в російській дореволюційній літературі, слід зазначити, що теорія виключних авторських прав втілилася в Законі 1911 р. згідно з яким автору належить виключне право всіма можливими способами відтворити, опублікувати і поширювати свій твір.

З приводу виникнення авторського права вчений зазначає, що для цього необхідна наявність об'єкта і суб'єкта авторського права. Г.Ф. Шершеневич розрізняє право первісне, яке вперше виникає в даного суб'єкта щодо даного об'єкту, і право похідне, що переходить від одного суб'єкта до іншого щодо того ж об'єкта на законній підставі. Способом припинення, властивим інституту авторського права, є спливання строку охорони, а саме – 50 років з часу смерті автора. Щодо суб'єктів авторського права вчений зазначає наявність прогалини в чинному на той час російському законодавстві, що полягає в незазначенні про права таких авторів, які випускають твори анонімно або під псевдонімом. На його думку, такі літературні твори до моменту виявлення дійсного імені автора повинні вважатися загальним надбанням. Щодо співавторства вчений зазначає, що умовами для виникнення співавторства є: угода між співавторами, а також творчу участь усіх співавторів у створенні твору. У випадку спільного створення літературного твору всі автори мають нероздільне виключне право друкування і продажу творів.

Під видавничим договором Г.Ф. Шершеневич розуміє угоду між видавцем і автором, в силу якого перший набуває право і бере на себе обов'язок надрукувати і поширити літературний твір. На його думку, мета видавничого договору полягає в наданні видавцеві права продажу віддрукованих за його рахунок книг. Вчений наголошував на необхідності розрізнення видавничого договору від договору товариства і особистого найму. Видавничий договір повинен містити вказівку на строк його дії, а від передачі за договором авторського права він відрізняється тимчасовим характером. Вчений вважав, що з мети видавничого договору впливає, що автор протягом того часу, на яке надав видавцеві користування його авторським правом, не може видавати свій твір.

Особливу увагу Г.Ф. Шершеневич приділяв розгляду питання про порушення авторського права, яке виражається в формі контрафакції. Під контрафакцією вчений розумів поширення літературного твору

особою, яка не має авторського права на нього і не отримала дозволу на це з боку автора або його правонаступника. Він чітко зазначав, що визнання контрафакції у якості крадіжки перешкоджає та обставина, що заважає включенню авторського права до складу права власності, – нематеріальний характер об'єкта авторського права.

Посвяганням на авторське право він також вважав плагіат, тобто записання з чужого твору ідей, думок, образів без їх оригінальної переробки, без докладання творчих зусиль. Вчений вважав, що в системі злочинів повинна бути виділена особлива категорія злочинних посягань – самовільне користування чужим виключним правом, куди повинні бути віднесені порушення авторських прав, промислових прав, права на фірму у клеймо. Г.Ф. Шершеневич також особливо зупинявся на питанні захисту інтересів авторів, говорячи про необхідність посилення захисту авторських прав шляхом встановлення заходів штрафного характеру, встановлення способу визначення заподіяної шкоди.

Г.Ф. Шершеневич нарікав на відставання в формуванні авторського права в Росії від розвитку законодавства західноєвропейських країн, вказував на відсутність соціальних умов, необхідних для розвитку авторського права. Вчений зазначав, що суспільно-політичний устрій (характеризував свою епоху наявністю феодальних пережитків) негативно позначився на рівні розвитку законодавства в сфері авторського права, оскільки усвідомлення необхідності належної охорони авторських прав наприкінці XIX століття в Росії тільки з'явилося.

Ідеї, висловлені Г.Ф. Шершеневичем в кінці XIX – початку XX століття, мають важливе значення для науки авторського права, його вказівки на прогалини в законодавстві і пропозиції щодо його вдосконалення становлять значний інтерес, що в свою чергу актуалізує дослідження поглядів видатного вченого в контексті нашого часу.

Список використаної літератури:

1. Грин И.В. Шершеневич Г.Ф. и его труды: критические заметки. – Николаев, 1912. – 30 с.
2. Емельянова И.А. Юридический факультет Казанского государственного университета (1805-1917 гг.): очерки. – Казань, 1998. – 149 с.
3. Кодан С.В. Юридическое наследие Г.Ф. Шершеневича // Российский юридический журнал. – 2005. – № 4. – С. 144-153.
4. Шершеневич Г.Ф. Авторское право на литературные произведения. – Казань, 1891. – 313 с.
5. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. – Казань, 1894. – 604 с.
6. Шершеневич Г.Ф. К вопросу о системе гражданского права // Юридическая летопись. – 1892. – № 8-9. – С. 85-96.

Ключові слова: авторське право, виключні права, твір, духовна творчість, видавничий договір, нематеріальний об'єкт, автор.

Ключевые слова: авторское право, исключительные права, произведение, духовное творчество, издательский договор, нематериальный объект, автор.

Key words: copyright, exclusive rights, composition, spiritual creativity, publishing contract, intangible object, author.